

156 KUCHARSKÁ, A., SEIDLOVÁ MÁLKOVÁ, G., SOTÁKOVÁ, H., ŠPAČKOVÁ, K., PRESSLE-ROVÁ, P., & RICHTEROVÁ, E.

Porozumění čtenému I. Typický vývoj porozumění čtenému – východiska, témata, zdroje – kritická analýza a návrh výzkumu

Praha: UK v Praze, 2014, 194 s.

KUCHARSKÁ, A., ET AL.

Porozumění čtenému III. Typický vývoj porozumění čtenému – metodologie, výsledky a interpretace výzkumu

Praha: UK v Praze, 2015, 234 s.

Publikace *Porozumění čtenému I* a *Porozumění čtenému III* jsou výstupem dlouhodobého výzkumného projektu Grantové agentury ČR „Porozumění čtenému – typický vývoj a jeho rizika“¹ realizovaného na skupině žáků 1.–4. ročníku základní školy odborným týmem pod vedením hlavní řešitelky Anny Kucharské. Sledované téma je nahlíženo z pohledu vývojové, kognitivně a psycholingvisticky orientované psychologie, zohledňuje rovněž i další významné faktory při sledování porozumění čtenému, jako jsou například utváření čtenářských kompetencí, mezi něž „porozumění“ bezesporu patří a kde má své velmi významné místo. Dále zohledňuje oblast speciálně pedagogické diagnostiky, vlivy různých metodik prvopočátečního čtení i faktorů speciálně patologických, s jejichž působením se v současné edukaci setkáváme stále častěji.

Výzkumný projekt obsahoval dvě základní části, z nichž jedna sledovala oblast porozumění čtenému u typického čtenáře, druhá pak oblast porozumění čtenému u čtenářů s riziky (tj. u dětí se specifickými poruchami učení, včetně dyslexie; se specificky narušeným vývojem řeči a jazyka; s poruchou autistického spektra, včetně dětí s Aspergerovým syndromem a tzv. slabých čtenářů). Výstupem každé části projektu jsou dvě publikace mapující vždy zázemí dané části projektu a výsledky výzkumného šetření. Druhá část projektu, týkající se rizikového čtenáře, ještě není dokončena, publikovány byly zatím jen díly I, II a III, přičemž předmětem zveřejněné recenze jsou publikované výstupy první části projektu (díl I a III). Druhá část projektu je pak zpracována v díle *Porozumění čtenému II* a v chystaném díle *Porozumění čtenému IV* (vývoj dané problematiky u dětí s rizikovým vývojem v oblasti čtení).

Pojetí výzkumného záměru autorského kolektivu originálním a zcela zásadním způsobem doplňuje domácí i zahraniční výzkumy zaměřené směrem ke sledování vývoje čtenářských dovedností u dětí (ať už obecně u dětí bez rizik či u dětí s riziky v oblasti čtení a v různých metodických podmínkách). Zcela ojedinělé je v českém odborném prostředí téma porozumění čtení u dětí s poruchami autistického spektra. Jednak kvůli obtížím v diagnostice čtenářských kompetencí jako takové a jednak kvůli obrazu dané poruchy. Četný zájem odborné veřejnosti nelze zaznamenat ani v oblasti hodnocení porozumění čtenému u dětí s vývojovými dysfáziemi, kterým se autorský tým věnuje také.

¹ P407/13-206785

Cílem projektu bylo sledovat proces rozvoje porozumění čtenému, jehož kvalita má dopad na další dovednosti čtení a které ve svém důsledku ovlivňuje kvalitu funkční gramotnosti. V procesu rozvoje porozumění kladou autorky důraz na individualizaci a diferenciaci ve výuce čtení, proto zaměřují pozornost na výzkum variability průběhu rozvoje tohoto procesu (a to jak z hlediska psycholingvistických schopností dítěte, osobnostně motivačních prvků, tak i z pohledu kvality environmentálního prostředí – uvažují vliv čtenářského prostředí, výukových metod prvopočátečního čtení, působení školního vzdělávacího programu i přístup učitele, čímž navazují na řadu dílčích výzkumných šetření realizovaných především v posledních 15 letech (Wildová, 2002; Homolová, 2008; Najvarová, 2008; Švrčková, 2011; Šauerová, 2014).

Realizace výzkumného záměru byla postavena na velmi pečlivé a rozsáhlé rešerši zahraničních i domácích odborných zdrojů, které autorský tým zužitkoval v první publikaci *Porozumění čtenému I*. Obsah tohoto prvního dílu představuje výjimečný zdroj odborných informací, které v dané podobě v tuzemské i zahraniční literatuře najdeme stěží, a je výborným zdrojem inspirace pro další výzkumné práce.

Velmi pečlivá byla rovněž celková příprava designu výzkumu (precizní stanovení cíle, popis výběru vzorku i metod sběru dat, popis běžně dostupných i nově vytvořených diagnostických nástrojů pro jednotlivé etapy výzkumu i metod zpracování dat), a to jak pro část zaměřenou na sledování dětí s typickým vývojem, tak i pro úsek vymezení rizikových skupin v oblasti porozumění čtenému, a následného šetření v těchto vybraných skupinách. Stejná pečlivost byla věnována i šetření zaměřenému na další faktory, které porozumění čtenému mohou ovlivňovat (např. faktory environmentální povahy).

Na první díl, v němž je představeno zázemí projektu a organizace úvodní části projektu zaměřené na sledování porozumění čtenému u typických čtenářů, navazuje díl *Porozumění čtenému III*, v němž věnují autorky pozornost popisu metodologie výzkumu a prezentaci diagnostických nástrojů, které korespondují s východisky, na nichž je výzkumné šetření postavené – tj. na jednoduchém modelu čtení, v němž je sledována složka dekodování a porozumění. Jeho využití vytváří prostor pro efektivnější diagnostickou práci v praxi, která může vést nejen k přesnějším diagnostickým závěrům, ale může napomoci i efektivnější volbě reedukačních postupů a doporučení pro spolupráci s učiteli v edukační realitě.

Nesporný význam celého záměru tkví i v tvorbě nových textů pro diagnostiku porozumění a jejich ověření pro využití v praxi, a to s ohledem na dva základní přístupy k výuce prvopočátečního čtení – analyticko-syntetickou metodu i metodu genetickou.

I tento díl je precizně strukturován. Čtenář je seznámen se základní metodologií výzkumu, dále autorky logicky postupují od hodnocení metod výuky, jejichž použití může mít vliv jak na oblast dekodování, tak na kvalitu porozumění, přes hodnocení vývoje dynamiky elementárního čtení (dekodování) a zachycení předpokladů, které tuto dynamiku mohou ovlivňovat, respektive vliv kontextů, jak se v rozvoji čtenářských dovedností uplatňují. Kromě tvorby nových nástrojů – textů – k diagnostice

158 porozumění čtenému věnují autorky pozornost také strategii realizace diagnostického vyšetření, která by měla odpovídat volbě těchto nástrojů.

Cílem výzkumného šetření projektu bylo mimo jiné posouzení validity navržených nástrojů a určení konkrétních schopností, s nimiž porozumění čtenému může souviset. Autorský tým dospěl k významným poznatkům z této oblasti a lze konstatovat, že podle publikovaných zjištění je možné nově zkonstruované texty považovat za perspektivní pro diagnostickou práci v terénu (výsledky šetření např. ukazují, že výkon v nově použitých testech se postupně ve vyšších ročnících zvyšuje, což znamená, že testy diferencují výkon z hlediska ročníku výuky, zároveň nebyla zjištěna zvýšená chybovost, která by mohla zpochybnit využívání nových testů).

V samostatných kapitolách třetího dílu věnují autorky pozornost rovněž prekurzorům porozumění čtenému (rychlost čtení, fonematické povědomí, slovní zásoba a neverbální inteligence), jejichž vliv ověřily v samostatné dílčí studii. Nezapomínají ani na významné faktory stojící mimo osobnost dítěte, které přispívají k vývoji porozumění čtenému – působení vlivů rodiny a školního prostředí.

Zajímavé je v tomto směru zaměření pozornosti na používané materiály pro výuku čtení ve srovnání s cílovými kategoriemi rozvoje čtenářských strategií žáků.

Cennou součástí třetí kapitoly, která přináší řadu nových pohledů na hodnocení čtenářských kompetencí dítěte, je text věnovaný sebehodnocení čtenářů. Zde jsou výsledky šetření získány za pomoci nestandardizovaného dotazníku, v tomto případě inspirovaného dotazníkem sebehodnocení čtení (Matějček & Vágnerová, 2006), vhodně přizpůsobeného mladší skupině žáků (1. a 2. ročník) a starší skupině žáků (3. a 4. ročník). Získané výsledky přinášejí velmi cenný obraz o sebepojetí současného žáka a mapují kvalitu sebehodnocení, zvláště v souvislosti s vybranými metodami výuky čtení. V tomto dílčím šetření nebylo prokázáno, že se postoj dítěte k četbě s použitou metodikou výuky mění, výsledky jiných šetření však v tomto ohledu nejsou jednotné a lze uvažovat o dalších výzkumných šetřeních v dané oblasti.

Publikace *Porozumění čtenému I* a *Porozumění čtenému III*, věnované tématu porozumění čtenému u typického čtenáře, mají ucelenou koncepci, jsou vzájemně velmi dobře provázané, což svědčí nejen o kvalitním naplánování celého projektu, ale i o jeho vynikajícím způsobu zpracování. Téma je uchopené komplexně a čtenářům je postupnou a logickou formou předkládáno v textu terminologicky výborně zpracovaném, přitom však, s ohledem na množství dat, čtivě prezentovaném. Oba díly vycházejí z bohatých odborných zdrojů, obsahují souhrn v českém i anglickém jazyce, pro snazší přehled je uveden i jmenný rejstřík autorů. Publikáční řada je i designově zajímavě promyšlena – jednotlivé díly se liší jen barevným laděním, přitom vizuálně je patrné, že monografie tvoří jednotný celek.

Závěrem lze konstatovat, že výzkumný záměr a způsob jeho zpracování lze v dané oblasti považovat za ojedinělý. Svým zaměřením na sledování vývoje porozumění u různých skupin čtenářů, včetně rizikových skupin (díly *Porozumění čtenému II* a *IV*), přináší velmi cenné nové podněty jak pro aplikaci získaných poznatků do edukační praxe, tak pro další výzkumné záměry. Neopomijí ani sledování vybraných

faktorů ovlivňujících porozumění čtenému na úrovni edukačního prostředí rodiny i školy, včetně sledování faktorů sebehodnocení čtenáře.

doc. PhDr. Markéta Švamberg Šauerová, Ph.D.
svamberg.sauerova@palestra.cz

Literatura

- Homolová, K. (2008). *Pedagogicko-didaktické a psychosociální aspekty pubescentního čtenářství*. Ostrava: PedF Ostravské univerzity v Ostravě.
- Matějček, Z., & Vágnerová, M. (Eds.). (2006). *Sociální aspekty dyslexie*. Praha: Karolinum.
- Najvarová, V. (2008). Čtenářská gramotnost žáků 1. stupně základní školy. *Pedagogická orientace*, 18(1), 7–21.
- Šauerová, M. (2014). *Rozvíjení čtenářství u dětí mladšího školního věku – teorie a praxe rozvíjení čtenářství v podmínkách rodinné edukace*. Praha: VŠTVS Palestra.
- Švrčková, M. *Kvalita počáteční čtenářské gramotnosti. Výzkumná analýza a popis soudobého stavu*. Ostrava: Univerzita Ostrava.
- Wildová, R. (2002). *Aktuální problémy didaktiky prvopočátečního čtení a psaní*. Praha: PF UK.